

GENÇLİK VE AİLE İÇİ İLETİŞİM – ÇORUM ANADOLU İMAM HATİP LİSESİ ÖRNEĞİ

Muammer CENGİL¹

Atıf/©: Cengil, Muammer (2016). Gençlik ve Aile İçi İletişim- Çorum Anadolu İmam Hatip Lisesi Örneği, Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yıl 9, Sayı 1, Haziran 2016, ss. 119-136

Özet: Sosyal bilimlerin en önemli konularından birisi olan aile içi iletişim ve ergenlik dönemi bu çalışmada imam hatip lisesi öğrencileri bağlamında ele alınmıştır. Çalışmamız 2015-2016 Eğitim öğreti yılında Çorum Anadolu İmam Hatip Lisesi son sınıfta okuyan 441 öğrenciyi kapsamaktadır. “Aile İçi İletişim Envanteri” ve “Kişisel Bilgi Formu” kullanarak elde ettiğimiz veriler SPSS istatistik paket programında t-testi ve ki-kare testi kullanılarak analiz edilmiştir. Anlamlılık düzeyi olarak $p < 0,05$ kabul edilmiştir

Anahtar Kelimeler: Aile içi İletişim, Ergen, İmam Hatip Lisesi

Youth and Inter-Family Communication-The Case of Çorum Anatolian Religious Vocational High School

Citation/©: Cengil, Muammer (2016). Youth and Inter-Family Communication-The Case of Çorum Anatolian Religious Vocational High School, Hitit University Journal of Social Sciences Institute, Year 9, Issue 1, June 2016, pp. 119-136

Abstract: In this study, family communication and adolescence, one of the most important issues of social sciences, are discussed within the context of religious high schools students. Our study includes 441 last year students studying at Çorum Anatolian Religious Vocational High School during 2015-2016 academic year. The data we obtained via "Communication Inventory in the Family" and "Personal Information Form" were analysed using the SPSS statistical software, t-test and chi-square test. The significance level was adopted $p < 0.05$

Keywords: Inter-Family Communication, Adolescence, Religious High Schools

I. GİRİŞ

Aile içi iletişim ve ergenlik konusu sosyal bilimlerin en önemli konularından birisidir ve aile kurumu var olmaya devam ettiği sürece de popüler olmaya devam edecektir. Ergenlik kızlarda 11-12, erkeklerde ise 13-15 yaşları arasında başlayan ve 20-21 yaşlarına kadar süren evreyi kapsamaktadır (Aydın, 2001:24). Bu dönem çocukluktan erişkinliğe geçerken çeşitli fizyolojik, psikolojik ve sosyal değişikliklerin yaşandığı, olgunlaşmanın meydana geldiği ve kimlik krizi gibi çeşitli sıkıntıların beraberinde yaşandığı bir dönemdir (Aydın, 2005:176-177). Kimlik kazanma süreci hayat boyu devam eden bir süreç olmakla birlikte ergenlik döneminde çok daha önem kazanmaktadır. Ergen bu dönemde elde etmiş olduğu geçici kimlikler yerine daimi bir kimlik kazanma çabası içerisine girmektedir ve o yüzden çocuk kimliğinden yetişkin kimliğine geçiş süreci olan bu dönem pek çok problemi de beraberinde getirmektedir. Eğer ergen bu dönemde yeterli bir kişilik ve kimlik gelişimini sağlayamazsa tüm yaşantısı boyunca rol karışıklığı denilen durumla karşı karşıya kalmaktadır (Selçuk, 2007:65-66). Ergenlik döneminin önemi amaç, anlam ve kimlik duygusu ile kendini gerçekleştirme ihtiyacının yoğun olarak hissedildiği bir dönem olmasından kaynaklanmaktadır (Kirkpatrick, 2006:146).

Ergenin gelişiminde aile içi kurulan ilişkiler son derece önemlidir. Yapılan çalışmalar gerek çocukluk dönemi gerekse ergenlik dönemi aile içerisindeki ilişkilerin kalitesinin daha sonraki yıllarda kişilik gelişimi üzerinde son derece etkili olduğunu göstermiştir (Taylor, Peplau ve Sears, 2007:106-

107). Çocuklarla ebeveynleri arasındaki tutum ve davranışlar arasındaki benzerliklerin farklılıklardan daha fazla oluşu kişilik üzerindeki ebeveyn etkisini desteklemektedir (Morgan, 2009:374-375). Her ne kadar aile ortamına sahip olmayan çocukların da bir takım psikososyal gereksinimlerini farklı kurumlardan sağlayabileceği düşünülse de sağlıklı bir aile ortamı ve ortak aile yaşantılarının bu tür temel ihtiyaçların kazanılmasındaki önemi göz ardı edilemez (Nelsen, Lott ve Glenn, 2001:15).

“Neseb ve evlilikle bir araya gelmiş, bir çatı altında bulunan topluluk” olarak tanımlanan ailenin geçmişi insanlık tarihi kadar eskidir ve asırlar boyunca geçirmiş olduğu pek çok değişikliklere rağmen ayakta kalmayı başaran toplumsal bir yapıdır. Hatta aile toplumsal yapının temelidir (Ghazanfar vdğr, 2015:385). İçinde bulunduğu kültürün bir unsuru olan aile aynı zamanda o kültürün bir sonraki kuşağa aktarımını da sağlayacaktır (Gürler, 2005:52). Aile kurumsal bir yapı olarak her ne kadar evrensel bir konuma sahipse de tüm toplumlarda genel geçer tek bir aile türünden söz edilememektedir.

Ebeveyn ve çocuk ilişkilerindeki tutum açısından aileyi şu şekilde gruplara ayırmak mümkündür;

Demokratik Aile; Ebeveyn tutumları açısından en doğru olan tutum çocuklara karşı güven verici, hoşgörülü, destekleyici yaklaşımın sergilendiği, sevginin koşulsuz verildiği ve sıcak ilişkilerin yaşandığı tutum demokratik aile ortamıdır. Bu tür ailede anne baba tutarlı ve kararlı bir tavır sergilerken çocuklar da düşüncelerini ortaya koymada desteklenmektedir. Böyle bir ortamda yetişen çocuklar kendine güvenen, yaratıcı, uyumlu, sorumluluk sahibi, bağımsız kararlar alabilen, insanların güvendiği ve insanlara güvenebilen, sosyal anlamda yeterli, işbirliğine açık ve liderlik özelliğine sahip bireyler olarak toplum hayatına iştirak ederler (Bilal, 1986:58). Demokratik aile ortamında anne babalar karar verme aşamasında çocuklarını özgür bırakarak onlara seçenekler sunup doğru rol modeller olmaya çalışmaktadır. Böylece kendi kararlarını alma sorumluluğuna sahip olan çocukların, özgüvenini artırarak olumlu bir kişilik geliştirmeleri sağlanmaktadır (Kanak ve Pekdoğan, 2015:522; Kaya, 1996:201-202.).

Sezer tarafından yapılan çalışmada ebeveyn tutumlarını orta ve yüksek düzeyde demokratik olarak algılayan ergenlerde kendilik algısı, düşük düzeyde algılayan ergenlerden daha yüksek bulunmuştur. Netice itibariyle gelişim düzeyi ve ihtiyaçları dikkate alınan ve dengeli tutum ve davranışların sergilendiği bir aile ortamı çocukların sağlıklı gelişimi için son derece önem arz etmektedir (Sezer, 2010:15).

Demokratik bir aile ortamında yetişen bireylerin hayat boyu daha başarılı oldukları yapılan pek çok araştırmayla da desteklenmektedir (Bozaslan, 2012:37).

Dengesiz ve Tutarsız Aile; Ebeveynin aşırı hoşgörölü davranış ile otoriter tutum arasında sıkışıp kaldığı aile modelidir. Çocuk hangi davranışlarının onaylanacağı hangilerinin ise onaylanmayacağı konusunda bir kanaate sahip olamaz. Bu da aile içerisinde sorunlar yaşamasına neden olur. Çocuğa karşı tutumlardaki tutarsızlık anne ya da baba tarafından aynı davranışa farklı zamanlarda farklı tepkiler göstermek şeklinde olabileceği gibi anne ve babanın aynı davranışa farklı tepkiler vermesi şeklinde de olabilir. Böyle bir aile ortamında yetişen bireyler karar vermekte zorlanan, güven duygusu olmayan, tutarsız ve isyankâr bir birey olarak karşımıza çıkabilirler (Bozaslan ve Kaya, 2011:1395).

Tatlılıoğlu'nun çalışmasında karar verme ve öz saygı puan ortalamaları açısından demokratik ebeveyn tutumunun sergilendiği aile ortamında yetişen öğrencilerin, ebeveynleri otoriter-baskıcı, tutarsız ve koruyucu olan öğrencilerinkinden daha yüksek bulunmuştur. Aynı şekilde karar alma davranışı açısından ise otoriter-baskıcı, tutarsız ve koruyucu ebeveyn tutumuna sahip olan öğrencilerin demokratik aile ortamında büyüyenlerden daha düşük puan aldığı bulunmuştur (2014:165).

Mükemmeliyetçi Aile; Mükemmeliyetçi ailelerde ebeveynler yaşam boyu ulaşamadıkları başarıları çocuklarının elde etmesini beklerler. Bu beklenti çocukların potansiyellerine bakılmaksızın oluşan durumdur. Beklenti maksimum seviyede hata yapma ihtimali ise minimum düzeydedir. Dolayısıyla böylesi ağır bir beklenti altında ezilen çocukta sağlıksız bir kişilik gelişimi meydana gelecektir. Başarısız olduğu zamanlarda kendini değersiz ve yetersiz hisseden ve hayal kırıklığı yaşayan bir birey böyle bir aile ortamının sonucu olarak karşımıza çıkabilecektir (Dönmezer, 1999: 82). Adderholt ve Golberg, mükemmeliyetçiliğin yaşam boyu devam eden bir durum olduğunu ve köklerinin çocukluk döneminden itibaren diğer pek çok etkenle birlikte gerçekçi olmayan rol modeller ile aile, öz, sosyal ve medya baskısının bir sonucu olduğunu ifade etmiştir. (Ogurlu, Yalın ve Yavuz Birben, 2015:761). Dolayısıyla mükemmeliyetçi ebeveynler büyük bir olasılıkla gelecek kuşaklara mükemmeliyetçi nesilleri hazırlamaktadır.

Baskıcı ve Otoriter Aile; Bu tür ailede tek söz sahibi ebeveynlerdir. Çocuktan istenilen toplumsal kurallar çerçevesinde şekillenen ebeveynin davranış kalıplarına mutlak itaattir. Ebeveyn çocuklarını sever fakat bu

şartlı bir sevgidir. İstenilen davranışlar yerine getirildiğinde gösterilen aksi takdirde gösterilmeyen koşullu bir sevgi söz konusudur (Ersanlı, 1996:61). Böyle bir aile ortamında; güven duygusu ve yaratıcılığını yitirmiş, duygu ve düşüncelerini ifade edemeyen, toplumla uyum sorunları yaşayan, kendini ifade edemeyen ve otoriteye boyun eğen bireyler yetişir (Yavuzer, 1986:28). Düzgün tarafından yapılan çalışmada otoriter ebeveyn tutumunun depresyon, anksiyete, somatizasyon ve olumsuz benlik belirtisi üzerinde olumsuz bir etkisi olduğu tespit edilmiştir. Yine aynı çalışmada demokratik ebeveyn tutumunun depresyon, anksiyete ve olumsuz benlik belirtisi üzerinde olumlu etkisi olduğu tespit edilmiştir (Düzgün, 2003:159).

İlgisiz **ve Yekteci Aile;** Ebeveynin çocuğun ilgi ve isteklerine karşı herhangi bir sınırlama getirmediği ve bunlara karşı kayıtsız kaldığı ailelerdir. Dolayısıyla çocuklar önemsenmediklerinin ve birtakım ihtiyaçlarının görmezden geldiğinin farkındadır. Böyle bir aile ortamında yetişen çocuklar ilgi çekmek ve çevredeki insanlara varlığını göstermeye çalışır ve ileriki yıllarda saldırgan, iletişim sorunları yaşayan özgüven duygusu düşük bireyler olarak karşımıza çıkarlar (Hökelekli, 2004:55-56).

Anne baba tutumları özellikle ergenlik döneminde sigara vb. kötü alışkanlıklara başlamada, sürdürmede ve sonlandırmada son derece etkili olmaktadır. Ebeveynler otoriter-ilgisiz, şartlı sevgi sunan, çocuklarına baskıcı tutumları ile bağımlılık yapan kötü alışkanlıklara yönlendirebileceği gibi tutarlı, sevecen, kabul edici, demokratik tutum ve tavırlarıyla her türlü olumsuz davranıştan uzak tutabilirler (Herken ve Özkan, 1998:88).

Aile içi iletişim ise geniş anlamda, aile içi rolleri koymak ve kuralları korumak, ailenin işlevini gerçekleştirmek ve ailenin davranış kalıplarını sürdürmek anlamında aile üyelerinin her türlü etkileşimi olarak tanımlanabilir (Koerner ve Fitzpatrick, 2005:160). Aile içerisinde ve ergenlerde problemlerin ortaya çıkmasına neden olan husus yanlış veya yetersiz etkileşim ve iletişimin ortaya çıkmasıdır (Kaya, 2003:157).

Ergenlik döneminde anne baba ile yaşanan olumsuz olaylar gerek ergenlik döneminde gerekse hayatının daha sonraki yıllarında alacağı kararlar üzerinde etkili olmaktadır. Bu etki yaşanan olumsuz olayların ergen ile ebeveyn ilişkileri üzerinde oluşturabileceği olumsuzluktan kaynaklanmaktadır. Nitekim pek çok araştırmada boşanmış ailelerde özellikle de baba başka bir kadınla evlendiğinde ergen çocuklarıyla ilişkilerinin zayıfladığı ve bunun neticesinde de iletişimin bozulduğu ve bu durumun ergeni olumsuz etkilediği tespit edilmiştir (Lye, 1996:89). Ülkemizde ergenlik dönemi üzerine yapılan

araştırmalar gençlik sorunlarının ana etkenlerinden birisinin tutarsız ebeveyn tutumları ve aile yapılarının neden olduğu kimlik edinme sorunu olduğunu ortaya koymaktadır (Topses, 2009:183). Neticede ebeveynin göstereceği tepkiler gencin bağımsız kişiliğini kazanma sürecinin ve yaşadığı içsel çatışmaların gelecekteki sonuçlarını belirlemede etkili olmaktadır (Hökelekli, 2009:132). Sağlıksız aile ortamında yetişenlerde sağlıklı aile ortamında yetişenlere oranla daha düşük akademik başarı ve daha yüksek oranda davranış bozukluklarına rastlanılmaktadır (Erdil, 1991:6).

Yapılan çalışmalar internet kullanımının ergenlerde aile içi iletişimi ve aile ile birlikte vakit geçirme isteğini olumsuz etkilediğini göstermektedir (Shim, 2006:1). 2015 yılında Amerika Birleşik Devletlerinde Elon Üniversitesi öğrencileri üzerinde yapılan bir araştırmada çalışmaya katılan öğrencilerin %18'i aileleriyle ve arkadaşlarıyla birlikteyken dahi cep telefonları ve tabletleriyle sürekli meşgul olduklarını, %74'ü ara sıra meşgul olduklarını ve sadece %8'i nadiren meşgul olduklarını belirtmiştir (Drago, 2015:15). İnternet bağımlılığı ve teknolojinin neden olduğu aile içi iletişim sorunları sadece Batı'nın değil artık tüm dünyanın sorunu haline gelmiştir. Nitekim İran İslami Azad Üniversitesinde Psikoloji ve Sosyal Bilimler okuyan 204 öğrenci üzerine yapılan çalışmada sanal bağımlılığın aile içi iletişim üzerinde olumsuz etkileri olduğu tespit edilmiştir (Salehi vdğr, 2012:27).

Tabii ki internet vb. yeni teknolojilerin kullanımında suçun tamamen çocuklara ve ergenlere atılması doğru bir yaklaşım olmayacaktır. Nitekim çocuklar başta ebeveyni olmak üzere diğer aile bireyleri ve sosyal çevreden modelleme yoluyla yeni davranışları öğrenmektedir. Dolayısıyla internet, akıllı telefon vb. yeni teknolojilerin kullanıldığı bir ailede çocuk ve gençlere bundan uzak durun demek pek de doğru bir yaklaşım olarak görülmemektedir. Burada göz ardı edilmemesi gereken husus yeni teknolojilerin faydalı yönlerinin de olduğu, sosyal medya ve e-postaların geleneksel iletişim araçlarının yerini aldığı ve hayatımızı kolaylaştıran pek çok imkânları da bize sunduğudur (Kraut vdğr, 1999: 295). Dolayısıyla gençleri internet kullanımından uzak tutmak yerine doğru ve sağlıklı bir şekilde kullanmalarını öğretmek doğru olanıdır.

Ebeveynlerin her ikisinin çalıştığı ve çocukların okul ve okul dışı etkinliklere yoğun bir şekilde katıldığı ailelerde de aile içi iletişim ve bu iletişime ayıracakları enerjileri düşüktür (Khan vdğr, 2006: 2). Modernitenin tüm dayatmalarına rağmen dünyada hala modern ailelerde geleneksel aile içi rollerin devam ettiğini gösteren çalışmalar da vardır (Björn ve Kytala, 2013:237). Aile içi iletişimde sorunlara yol açan diğer iletişim engelleri ise Tablo-1'de gösterilmiştir.

Tablo 1: İletişim Engelleri (Canel, 2013:16)

İletişim Engeli	Örnek	Karşıdaki Kişide Oluşturduğu Tepki
Emir vermek, yönlendirmek	“Ellerini çabuk yıka.”, “Hemen git, yat, uyu.”	Duygularının önemsiz olduğunu ve karşısındaki kişinin istediğini yapmak zorunda olduğunu hisseder
Uyarmak, gözdağı vermek	“Böyle çalışmaya devam edersen hiçbir yeri kazanamazsın sen.”	Değersizlik hisseder. Öfke duyar
Ahlâk dersi vermek	“Adam gibi koca olsaydın eve vaktinde gelirdin.”	Kişiyi karşı koymaya zorlar
Onun yerine karar vermek, Ahkâm kesmek	“Sen en iyisi şimdi televizyon izlemeyi bırak, git biraz matematik çalış.”	Tek başına ne yapacağına karar veremeyeceğinin düşünüldüğünü hisseder.
Öğretmek, nutuk çekmek, Mantıklı düşünceler önermek	“Bak evladım biz senin yaşındayken ödevimizi bitirir, üstüne klasiklerden bir de roman bitirirdik.”	Mantıksız ve bilgisiz görüldüğünü düşünür.
Yargılamak, eleştirmek, suçlamak, aynı düşüncede olmamak	“Yani bu yaptığına inanmıyorum aklı başında bir insan asla senin gibi davranmaz.”	Değersizlik, yetersizlik duyguları uyandırır.
Ad takmak, alay etmek	“Tembel. Sen tam bir Dalgacı Mahmut’sun	Kişinin kendisine olan güvenini sarsar. Benlik algısını düşürür. Kendisini değersiz hisseder.
Olayı Küçümsemek	“Karanlıktan korkacak ne var? Bebek misin sen? Bak ben hiç korkuyor muyum?”	Öfke uyandırır. Kişi anlaşılmadığını düşünür.
Soru sormak, sınamak, Sorgulamak	“Nerede kaldın? İşten sonra bir yere mi uğradın? Kim vardı yanında?”	Sorgulanma hissi yaratır. Güvensizlik ve kuşku duygularını artırır.
Oyalamak, konuyu saptırmak	“Sen şimdi bırak bunları da bak sana ne diyeceğim.”	Fikirlerine saygı duyulmadığı, anlattıklarının dinlenmediği, önemsenmediği duygularını doğurur.
Yorumlamak, analiz etmek	“Hadi, doğru söyle, aslında pişirdiğim yemeği beğenmedin, o yüzden suratın asık.”	Öfke uyandırır. Kişinin kendi duygularını ifade etmesini engeller.

Sağlıklı iletişim yapısına sahip ailelerin ortak özellikleri ise şunlardır; birbirlerinin arkadaşlıklarından hoşlanırlar, birbirlerine vakit ayırmaya önem verirler, iyi ve kötü günde birlikte dirler, kişisel ihtiyaç ve arzularına karşı saygılıdır, birbirlerinin hatalarını bulmaya odaklanmazlar, aralarındaki çatışmaları olumlu bir şekilde çözmeye çalışırlar, birbirlerini can kulağı ile dinlerler, sözsüz mesaj ve beden dillerini iyi kullanırlar, imalarda bulunmadan

net olarak meseleleri konuşurlar, küskünlükler fazla sürmez, birbirlerinin duygu, hayal, fikir ve ideallerine saygı duyarlar (Canel, 2013:9-10).

II. YÖNTEM

Evren: Araştırmamızın evrenini 2015-2016 Eğitim öğretim yılında Çorum Anadolu İmam Hatip Lisesinde okuyan 2269 öğrenci oluşturmaktadır.

Örneklem: Araştırmamızın evrenini ise 2015-2016 Eğitim öğretim yılında Çorum Anadolu İmama Hatip Lisesi Son sınıfta okuyan öğrencilerden anket formlarını eksiksiz olarak dolduran 441 öğrenci oluşturmaktadır.

Problem: Araştırmamızda “Çorum Anadolu İmam Hatip Lisesi son sınıf öğrencilerinin aile içi iletişim durumları nasıldır?” temel problem cümlesi çerçevesinde aşağıdaki sorulara cevap aranacaktır.

Alt Problemler:

- 1- Kız ve erkek imam hatip lisesi öğrencilerinin aile içi ilişki düzeyleri arasında fark var mıdır?
- 2- Ebeveynin hayatta olma durumu ya da boşanmış olmalarıyla imam hatip lisesi öğrencilerinin aile içi iletişim düzeyleri arasında fark var mıdır?
- 3- Annelerinin eğitim düzeyine göre imam hatip lisesi öğrencilerinin aile içi iletişim düzeyleri arasında fark var mıdır?
- 4- Babalarının eğitim düzeyine göre imam hatip lisesi öğrencilerinin aile içi iletişim düzeyleri arasında fark var mıdır?
- 5- Annelerinin çalışma durumuna göre imam hatip lisesi öğrencilerinin aile içi iletişim düzeyleri arasında fark var mıdır?
- 6- Annelerinin çalışma durumuna göre imam hatip lisesi öğrencilerinin aile içi iletişim düzeyleri arasında fark var mıdır?
- 7- Ailenin ekonomik durumuna göre imam hatip lisesi öğrencilerinin aile içi iletişim düzeyleri arasında fark var mıdır?

Hipotezler

- 1- Kız ve erkek imam hatip lisesi öğrencilerinin aile içi iletişim düzeyleri arasında bir fark yoktur.
- 2- Babası hayatta olmayan imam hatip lisesi öğrencilerinin aile içi iletişim düzeyleri diğerlerininkinden daha düşüktür.
- 3- Annesi üniversite mezunu olan imam hatip lisesi öğrencilerinin aile içi iletişim düzeyleri diğerlerininkinden daha yüksektir.

- 4- Babası üniversite mezunu olan imam hatip lisesi öğrencilerinin aile içi iletişim düzeyleri diğerlerininkinden daha yüksektir.
- 5- Annesi çalışmayan imam hatip lisesi öğrencilerinin aile içi iletişim düzeyleri diğerlerininkinden daha yüksektir.
- 6- Babası çalışan imam hatip lisesi öğrencilerinin aile içi iletişim düzeyleri diğerlerininkinden daha yüksektir.
- 7- Ailesinin ekonomik durumu yüksek olan imam hatip lisesi öğrencilerinin aile içi iletişim düzeyi diğerlerininkinden daha yüksektir.

Sayıtlılar

- 1- Araştırmaya katılan Çorum Anadolu İmam Hatip Lisesi öğrencileri, araştırmada kullanılan “Aile İçi İletişim Envanteri”ni kendilerini tam olarak yansıtabilecek şekilde ve içtenlikle cevaplamışlardır.
- 2- Böyle bir çalışma için “Aile İçi İletişim Envanteri” amacına uygun, kullanışlı, geçerlilik ve güvenilirliği bilimsel çalışmalarla sağlanmış yeterli bir ölçektir.
- 3- Seçilen örneklem grubu evreni temsil edecek niteliktedir.

Sınırlılıklar

- 1- Bu araştırmanın bulguları 2015-2016 Eğitim-Öğretim yılı Bahar yarıyılında Çorum Anadolu İmam Hatip Lisesinde araştırmaya gönüllü olarak katılmak isteyen 307 kız ve 134 erkek olmak üzere toplam 441 kişiden oluşan örneklem grubu ile sınırlıdır.
- 2- Araştırmada incelenen aile içi iletişim düzeyi kullanılan “Aile İçi İletişim Envanteri”nin ölçtüğü özellikler ile sınırlıdır.
- 3- Bu araştırma öğrencilerin aile içi iletişim düzeyleriyle ilişkili olduğu düşünülen cinsiyet, ebeveynin sağ/ölü ya da boşanmış olması, annenin eğitim düzeyi, babanın eğitim düzeyi, annenin çalışma durumu, babanın çalışma durumu ve ailenin ekonomik düzeyi değişkenleri ile sınırlandırılmıştır.

A. Araştırmada Kullanılan Veri Toplama Araçları

1. Aile İçi İletişim Envanteri

Araştırmamızda Öztürk tarafından kullanılan “Anne, Baba, Ergen İlişkileri Envanteri Ergen Formu” (Öztürk, 2006) kullanılmıştır.

2. Kişisel Bilgi Formu

Bu araştırmada kullanmış olduğumuz diğer veri toplama aracı ise araştırma kapsamında alınan değişkenlerle ilgili verileri toplamak üzere, araştırmacı tarafından hazırlanan “Kişisel Bilgi Formu”dur. Bu form öğrencilerin cinsiyet, ebeveynin sağ/ölü ve boşanmışlık durumu, ebeveyn eğitim durumu, ebeveyn çalışma durumu ve ailenin ekonomik düzeyini öğrenmek için yapılandırılmış 7 sorudan oluşmaktadır.

3. Verilerin Analizi ve Yorumu

Araştırmada t-testi ve ki-kare testi kullanılmıştır. Anlamlılık düzeyi olarak $p < 0,05$ kabul edilmiştir.

III. BULGULAR VE YORUM

A. Sosyodemografik Özellikler

Araştırmaya katılan öğrencilerin sosyodemografik özellikleri Tablo-1’de görülmektedir.

Tablo 1: Öğrencilerin Sosyodemografik Özellikleri

Sosyodemografik Özellikler		Sayı	%
Cinsiyet	Kız	307	69,6
	Erkek	134	30,4
Ebeveyn Durumu?	Her ikisi de sağ	416	94,3
	Anne sağ/ Baba ölü	10	2,3
	Baba sağ/ Anne ölü	3	,7
	Her ikisi de ölü	2	,5
	Boşanmış	10	2,3
Annenin Eğitim Durumu	Okuryazar değil	-	-
	İlkokul mezunu	17	3,9
	Ortaokul mezunu	290	65,8
	Lise mezunu	92	20,9
	Üniversite mezunu	30	6,8
	Yüksek Lisans/Doktora	12	2,7
Babanın Eğitim Durumu	Okuryazar değil	7	1,6
	İlkokul mezunu	207	46,9
	Ortaokul mezunu	90	20,4
	Lise mezunu	93	21,1
	Üniversite mezunu	39	8,8
	Yük Lisans/Doktora	5	1,1
Babanın Çalışma Durumu	Çalışıyor	423	95,9
	Çalışmıyor	18	4,1
Ailenin Ekonomik Durumu	Düşük	34	7,7
	Orta	382	86,6
	Yüksek	25	5,7

Aile İçi İletişim Durumu İle İlgili Bulgular

Tablo-2’de görüldüğü üzere araştırmaya katılanların %9,1’inin aile içi iletişim düzeyi çok iyi, %45,8’inin iyi, %34,5’inin normal, %9,8’inin kötü, %0,9’unun ise çok kötü durumdadır.

Tablo 2: Aile İçi İletişim Durumu

Aile İçi İletişim Düzeyi	Sayı	%
Çok İyi	40	9,1
İyi	202	45,8
Normal	152	34,5
Kötü	43	9,8
Çok Kötü	4	,9

Sosyodemografik Değişkenler İle Aile İçi İletişim Durum Arasındaki İlişki

Aile içi iletişim durumu ile sosyodemografik değişkenler arasındaki arasında yapmış olduğumuz istatistiksel analiz sonuçları Tablo-3’de görülmektedir.

Tablo 3: Bağımsız Değişkenler İle Aile İçi İletişim Durumunun Karşılaştırılması

Bağımsız Değişkenler	Benlik Saygısı		
	X ²	SD	P
Cinsiyet	7,544	4	,110 P > 0,05
Ebeveynin Durumu	27,038	16	,041 P > 0,05
Annenin Eğitim Durumu	51,766	16	,000 P < 0,05
Babanın Eğitim Durumu	30,020	20	,070 P > 0,05
Annenin Çalışma Durumu	15,278	8	,054 P > 0,05
Babanın Çalışma Durumu	10,112	4	,039 P > 0,05
Ailenin Ekonomik Durumu	16,210	8	,039 P > 0,05

D. Cinsiyet

Tablo-3’e bakıldığında araştırmaya katılanların cinsiyet durumu ile aile içi iletişim durumları arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı görülmektedir. Bu sonuç “Kız ve erkek imam hatip lisesi öğrencilerinin aile içi iletişim düzeyleri arasında bir fark yoktur” şeklindeki hipotezimizi doğrulamaktadır. Çocuk eğitimi konusunda bilgi seviyesinin artmasıyla birlikte kız ve erkek

çocuklarına farklı davranış göstere ebeveyn tutumları yerini eşitlikçi tutum ve davranışlara bırakmıştır. Bunun bir neticesi olarak da daha önceden cinsiyete dayalı ortaya çıkan pek çok farklılaşmaya artık rastlanılmamaktadır. Çalışmamızda ortaya çıkan sonuç bu tezimizi desteklemektedir. Nitekim Asar (2015:59) tarafından lise öğrencileri Uyanık ve Balat tarafından ise ilköğrencileri üzerinde yapılan çalışmalarda da bizim çalışmamıza paralel bir biçimde cinsiyet ile ebeveyn tutumu arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır (2007:97). Aynı şekilde Topuksal'ın çalışmasında da ebeveyn tutumu ile cinsiyetin birlikte duygusal zekâ üzerinde bir etkisi olmadığı bulgusu elde edilmiştir. Bu durum araştırmacı tarafından anne babaların çocuklarıyla etkileşimlerinde, tutumlarının cinsiyete göre farklılaşmasından kaynaklandığı şeklinde yorumlanmıştır (2011:62).

Bu sonuçların yanında literatürde cinsiyet ile ebeveyn tutumları arasında farklılaşmanın ortaya çıktığı çalışmalara da rastlanmaktadır. Erdoğan ve Uçukoğlu tarafından ilköğretim okulu öğrencileri üzerine yapılan çalışmada erkek öğrenciler kız öğrencilere oranla annelerini daha reddedici bulmuştur (2011:63). Sayiner ve arkadaşlarının lise öğrencileri üzerinde yaptığı çalışmada cinsiyete göre ebeveyn tutumu açısından bir farklılaşma olduğu tespit edilmiştir. Bu çalışmada *demokratik tutumun* daha çok kız öğrencilere uygulandığı *otoriter tutumun*'un ise kız ve erkek öğrencilere birlikte uygulandığı tespit edilmiştir. Ebeveyn tutumunun ergen-ebeveyn ilişkisi üzerinde olumlu ve olumsuz etkisi göz önüne alındığında bu sonuçların anlamlı olduğu görülmektedir (Sayiner vdğr, 2005: 210). Odabaşı'nın çalışmasında anne baba tutumunun cinsiyete bağlı olarak değişiminin duygusal zekâ üzerinde etkili olduğu tespit edilmiştir (2013:43).

Literatürdeki birbirinden farklı bu bulgular cinsiyet ile aile içi iletişim düzeyi arasındaki ilişki konusunda kesin bir şey söylenemeyeceğini göstermektedir.

E. Ebeveynin Sağ/Ölü ya da Boşanma Durumu

Tablo-3'e bakıldığında araştırmaya katılanların ebeveyn durumu ile aile içi iletişim durumları arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı görülmektedir. Bu sonuç "*Babası hayatta olmayan imam hatip lisesi öğrencilerinin aile içi iletişim düzeyleri diğerlerinininkinden daha düşüktür*" şeklindeki hipotezimizi doğrulamamaktadır. Biz hipotezimizi kurarken ailede babanın olmayışının çocuğun tüm sorumluluğunu annenin üzerine yükleyeceği için bu durumdaki annelerin çocuklarına daha fazla otorite uygulayacağı ve bu otoriter durumun ergen ile olan ilişkilerini olumsuz yönde etkileyeceği varsayılmıştır. Fakat araştırma sonunda ebeveynin her ikisinin hayatta olması, ikisinden birinin

vefat etmiş olması ya da boşanmış olmaları ile aile içi iletişim düzeyi arasında bir fark ortaya çıkmamıştır. Asar'ın çalışmasının sonuçları da bizimkine paraleldir (2015:61).

Sayiner ve arkadaşlarının lise öğrencileri üzerinde yaptığı çalışmada “demokratik tutum” alt ölçeğinde ebeveyni ayrı yaşayanlar ile beraber yaşayanların görüşlerinde anlamlı bir farklılık çıkmıştır. Bu farklılığın ebeveyni ayrılmış olan çocuklara yönelik ailenin ortak karar almada güçlük çekmesinden kaynaklandığı belirtilmiştir. Çağdaş, ayrılma sonunda çocukların annesinin yanındayken babasını, babasının yanındayken annesini çektiğini, ebeveynlerin ise çocuğun sevgisini kazanmak için çocuğa hediyeler ve paralar vererek, onun birçok davranışını hoşgörü ile karşıladıklarını belirtmiştir (2005:210-211).

F. Ebeveyn Eğitim Düzeyi

Tablo-3'e bakıldığında araştırmaya katılanların ebeveyn eğitim durumu ile aile içi iletişim durumları arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı görülmektedir. Bu sonuç “*Annesi üniversite mezunu olan imam hatip lisesi öğrencilerinin aile içi iletişim düzeyleri diğerlerinininkinden daha yüksektir*” ve “*Babası üniversite mezunu olan imam hatip lisesi öğrencilerinin aile içi iletişim düzeyleri diğerlerinininkinden daha yüksektir*” şeklindeki hipotezimizi doğrulamamaktadır. Biz hipotezimizi kurarken eğitim düzeyi arttıkça çocuk yetiştirme konusunda bilinç düzeyinin artacağını eğitim düzeyi düşük ebeveynlerin ise çocuk yetiştirme konusunda da yetersiz kalacakları varsayılmıştır. Fakat ortaya çıkan bu sonuç gerek basın yayın yoluyla gerekse örgün ve yaygın eğitimin her aşamada aile içi iletişim ve çocuk yetiştirme konusunda verilen eğitimlerin ebeveynlerin bilinç düzeylerinin artırılmasına katkı sağladığı şeklinde yorumlanabilir. Ayrıca çocuklarını imam hatip lisesine gönderen ailelerin çocuk yetiştirme konusunda aile içi iletişimi olumlu yönde destekleyen dini değerleri benimsedikleri ve bu doğrultuda çocuklarını yetiştirdiği düşünülebilir. Dolayısıyla her ne kadar örneklem grubumuzun ailelerinin kurumsal anlamda yüksek eğitim almamış olsalar da İslâmi aile bilincine sahip bireyler olduğu düşünülebilir.

Asar'ın çalışmasında elde ettiği sonuçlar da bizimkine paraleldir (2015:62-64). Fakat yapılan diğer bazı araştırmalarda eğitim düzeyi ile ebeveyn tutumu ve aile içi ilişki durumu arasında anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir. Örneğin bazı çalışmalar eğitim düzeyi yüksek olan ebeveynlerin daha demokratik tutum sergilediklerini, eğitim düzeyi düşük anne babaların ise baskıcı ve koruyucu disiplin içeren tutumlar sergilediklerini göstermektedir (Özyürek

ve Poyraz, 2005; Demiriz ve Öğretir, 2007; Tezel-Şahin ve Özyürek, 2008). Özyürek ve Tezel-Şahin'in yaptığı çalışmada ise 5-6 yaş grubu çocuğa sahip olan ailelerde, eğitim düzeyleri yükseldikçe annelerin demokratik tutumlarının arttığı, babalarda ise eğitim düzeyine bağlı olarak herhangi bir değişimin olmadığı belirlenmiştir. Durmuş'un yaptığı çalışmada eğitim düzeyi düşük olan ebeveynlerin genellikle aşırı koruyucu ve baskı disiplini içeren ebeveyn tutumu sergilediklerini görülmüştür. Nitekim Başal'ın çalışmasında da buna paralel sonuçlar ortaya çıkmıştır (2014:393).

Erdoğan ve Uçukoğlu tarafından ilköğretim okulu öğrencileri üzerine yapılan çalışmada annesi ilköğretim almış olan öğrenciler annelerini lise ve üniversite mezunu olan öğrencilerden daha fazla reddedici bulmuşlardır. Duygusal sıcaklık açısından ise ebeveyn eğitim düzeyi üniversite olanlar ilköğretim olanlardan daha yüksek düzeyde ebeveynlerini duygusal açıdan olumlu olarak değerlendirmektedir. Yine eğitim düzeyi ilköğretim olan annelerin daha korumacı algılandığı yine bu çalışmada tespit edilmiştir (2011:63).

Balat'ın çalışmasında da örnekleme oluşturan çocukların annelerinin eğitim düzeyi ile aşırı koruyucu ve sıkı disiplin tutumları arasında anlamlı bir farklılığın olduğu görülmüştür. Aynı şekilde, gruplar arası yapılan analizde sıkı disiplinli ve aşırı koruyucu anne tutumunda ilköğretim-lise, ilköğretim-üniversite mezunu annelerin tutumları arasındaki farkın anlamlı olduğu, görülmüştür. Anı ve arkadaşları ise anne eğitim durumu arttıkça serbest ve demokratik tutumda artma buna karşılık otoriter tutumda ise azalma olduğunu belirtmişlerdir. Balat'ın çalışmasında babaların eğitim düzeyleri ile onların aşırı koruyucu tutumları üzerinde kümülatif bir farklılığın olduğu görülmektedir. Gruplar ikiye ayrılarak karşılaştırıldığında, sıkı disiplin tutumunda ve aşırı koruyucu tutumda ilköğretim-lise ve ilköğretim-üniversite mezunu babalar arasındaki farkın anlamlı olduğu bulunmuştur. Lamb aşırı koruyucu baba tutumunun çocukların zihinsel gelişimi üzerinde olumsuz bir etki yapacağını ve böyle bir tutumun yetenekten ziyade bağımlılığa sebebiyet vereceğini ifade etmektedir. Özben ve Argun da genel olarak eğitim düzeyi yüksek olan anne-babaların çocuklarına karşı daha eşitlikçi, demokratik ve paylaşımcı bir tutuma sahip olduklarını ifade etmiştir (Uyanık Balat, 2007:98).

Kaya ve arkadaşları tarafından yapılan çalışmada da ebeveynlerin eğitim düzeyleri arttıkça demokratik tutuma sahip olma durumlarında da bir artış olduğu gözlemlenmiştir (2012:216).

G. Ebeveynin Çalışma Durumu

Tablo-3 incelendiğinde araştırmaya katılan öğrencilerin anne-babalarının çalışma durumları ile aile içi iletişim durumları arasında anlamlı bir farklılığın olmadığı görülmektedir. Bu sonuçlara göre “*Annesi çalışmayan imam hatip lisesi öğrencilerinin aile içi iletişim düzeyleri diğerlerininkinden daha yüksektir*” ve “*Babası çalışan imam hatip lisesi öğrencilerinin aile içi iletişim düzeyleri diğerlerininkinden daha yüksektir*” şeklindeki hipotezlerimiz doğrulanmamaktadır. Asar’ın çalışmasında elde ettiği sonuçlar da bizimkine paraleldir (2015:66-67).

Tablo-1 incelendiğinde araştırmaya katılan öğrencilerin annelerinin %88,7’sinin ev hanımı olduğu, babalarının ise %95,9’unun çalıştığı görülmektedir. Aynı şekilde araştırmamızda öğrencilerin aile içi iletişim durumları %34,5 normal, %45,8 iyi, %9,1 ise çok iyi olmak üzere %89,4’ü normal ve üzeridir. Bu durumda her ne kadar istatistiksel olarak hipotezlerimiz doğrulanmasa da örneklem grubumuzu oluşturan öğrencilerin büyük çoğunluğu annesi ev hanımı ve babası çalışanlardan oluşmaktadır ve aile içi iletişim düzeyleri de yüksektir.

H. Ailenin Ekonomik Durumu

Tablo-3 incelendiğinde araştırmaya katılan öğrencilerin ailelerinin ekonomik durumları ile aile içi iletişim durumları arasında anlamlı bir farklılığın olmadığı görülmektedir. Bu sonuçlara göre “*Ailesinin ekonomik durumu yüksek olan imam hatip lisesi öğrencilerinin aile içi iletişim düzeyi diğerlerininkinden daha yüksektir*” şeklindeki hipotezimiz doğrulanmamaktadır. Araştırmamızı oluşturan örneklem grubumuzun ailelerinin %7,7’sinin düşük, %5,7’sinin yüksek ekonomik düzeyde oluşu, %86,6 gibi büyük çoğunluğun orta ekonomik seviye oluşu istatistiksel olarak anlamlı bir sonuç çıkmamasında etkili olmuştur. Nitekim yapılan diğer bazı çalışmalarda ekonomik durum ile aile içi iletişim düzeyi arasında farklılıkların bulunduğu görülmektedir. Örneğin; Asar’ın çalışmasında ailenin aylık gelir düzeyi yüksek olan genç bireylerin aile içi iletişim düzeyleri ailenin aylık geliri düşük olan genç bireylerin aile içi iletişim düzeylerinden daha yüksek bulunmuştur (Asar, 2015:67-69). Balat ve Uyanık tarafından yapılan çalışmada da üst ve orta sosyoekonomik düzeye sahip olan ebeveynlerde demokratik ve eşitlikçi tutumun, orta ve alt sosyoekonomik düzeye sahip olan ebeveynlerde ise disiplinli tutumun gözlendiği tespit edilmiştir (2007:98).

IV. SONUÇ

Çorum Anadolu İmam Hatip Lisesi öğrencileri üzerinde yaptığımız bu çalışmada araştırmaya katılan öğrencilerin aile içi iletişim durumlarının %34,5'i normal, %45,8'i iyi ve %9,1'i çok iyi olmak üzere %89,4'ü normal ve üzeri olduğu tespit edilmiştir. Ancak %10,6 gibi bir oranın ise aile içi iletişim durumları kötü ve çok kötü tespit edilmiştir. Bu sonuçlar Çorum Anadolu İmam Hatip Lisesi öğrencilerinin algıladıkları aile içi iletişim düzeylerinin olumlu olduğunu göstermektedir. Bu durum yorumlanırken çocuklarını imam hatip lisesine gönderen ailelerin çocuk yetiştirme konusunda aile içi iletişimi olumlu yönde destekleyen dini değerleri benimsedikleri ve bu doğrultuda çocuklarını yetiştirdiği düşünülebilir. Ayrıca günümüzde aile içi iletişim konusunda aile ve sosyal politikalar müdürlükleri, belediyeler gibi resmi kurumların ve sivil toplum kuruluşlarının halkı bilinçlendirici pek çok proje, seminer ve konferans düzenliyor olması toplumda bu konuda farkındalık oluşturmıştır denilebilir. Yine çalışmamızın Çorum gibi modernleşmenin yozlaştırıcı etkilerinin çok yoğun bir şekilde hissedilmediği dini ve milli değerlerin nispeten yaşatıldığı bir Anadolu şehrinde yapılmış olması da bu sonucun ortaya çıkmasında etkili olmuştur denilebilir.

KAYNAKÇA

- ASAR, Büşra. (2015), "Lise Gençliği Dindarlığı ve Aile İçi İletişim (Çerkeş/Çankırı Örneği)", Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Samsun.
- AYDIN, Ayhan. (2001), Gelişim ve Öğrenme Psikolojisi, Alfa Yayınları, İstanbul, 3. Baskı.
- AYDIN, Betül. (2005), Çocuk ve Ergen Psikolojisi, Atlas Yayın Dağıtım, İstanbul, 2. Baskı.
- BAŞAL, Handan Asude. ve vdğr, (2014), "Otoriter ve Demokratik Tutuma Sahip Ebeveynleri Olan 5-6 Yaş Çocuklarının Evcilik Oyunlarında Üstlendikleri Roller", Amasya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 3(2), ss.384-409.
- BİLAL, Gülden. (1986), "Demokratik ve Otoriter Olarak Algılanan Anne-Baba Tutumlarının Çocuk Uyum Düzeylerine Etkisi", Eğitim ve Bilim Dergisi, cilt.11, S.62, Ankara, ss. 53-61.
- BJIRN, Piia M. & KYTTALA, Minna. (2013), "Diversity in Family Structure – Diversity in Communication Between Family Members", Psychology, vol.4, No.3A, ss. 232-237.
- BOZASLAN, Hasan. (2012), "Sınıf Öğretmeni Adaylarının Anne Baba Tutumlarının Epistemolojik İnanç ve Alternatif Bilişsel Özellikler Açısından İncelenmesi (Harran Üniversitesi Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma)", Journal of European Education, cilt.2, S.1, ss. 28-40.
- BOZASLAN, Hasan. & KAYA, Ahmet. (2011), "Üniversite Öğrencilerinin Anne Baba Tutumlarının Problem Çözme, Sosyal Kaygı ve Akademik Başarı Açısından İncelenmesi", 2nd International Conference on New Trends in Education and Their Implications, 22-29 April, Antalya. (erişim adresi: www.iconte.org.), (12.02.2006), ss. 1394-1403.

- CANEL, Azize Nilgün. (2013), *Aile Yaşam Becerileri* (Hatice Işılak Durmuş, Edt.), Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 3. Baskı.
- DÖNMEZER, İbrahim. (1999), *Ailede İletişim ve Etkileşim*, Sistem Yayıncılık, İstanbul.
- DRAGO, Emily. (2015), "The Effect of Technology on Face-to-Face Communication", *The Elon Journal of Undergraduate Research in Communications*, vol.6, No.1, (ss. 13-19).
- DÜZGÜN, Şükrü. (2003), "Öğrencilerin Psikolojik Belirtileri İle Anne-Baba Tutumları Arasındaki İlişki", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, cilt.2, S.1-2, Erzurum, ss.149-162.
- ERDİL, Kemalettin. (1991), *Aile Okulu*, TDV Yayınları, Ankara.
- ERDOĞAN, Ömer. & UÇUKOĞLU, Hülya. (2011), "İlköğretim Okulu Öğrencilerinin Anne-Baba Tutumu Algıları İle Atılganlık ve Olumsuz Değerlendirilmekten Korkma Düzeyleri Arasındaki İlişkiler", *Kastamonu Eğitim Dergisi*, cilt.19, S.1, ss.51-72.
- ERSANLI, Kurtman. (1996), *Benliğin Gelişimi ve Görevleri*, Eser Ofset, Samsun.
- GHAZANFAR, Sawatia vdğr. (2015), "Change in Family Values Due to Information Communication Technologies", *The Explorer Islamabad: Journal of Social Science*, vol.1, No.10, ss. 385-389.
- Gürler, A. (2005), *Çocuğun Suça Yönelmesinde Aile Faktörünün ve Akran Gruplarının Rollerinin İncelenmesi*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- HERKEN, Hasan. & ÖZKAN, İshak. (1998), "Sigara Alışkanlığı ve Anne-Baba Tutumu", *Genel Tıp Dergisi*, 8 (2), ss. 85-89.
- HÖKELEKLİ, Hayati. (2004), "Aile Psikolojisi ve Aile İçi İletişim", *Diyanet İlmî Dergi*, cilt.40, S.2, ss. 41-60.
- HÖKELEKLİ, Hayati. (2009), *Çocuk, Genç, Aile Psikolojisi ve Din*, Dem Yayınları, İstanbul.
- KANAK, Mehmet. & PEKDOĞAN, Serpil. (2015), "Ergenlerin Utangaçlık Düzeylerinin Anne-Baba Tutumları ve Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi", *The Journal of Academic Social Science Studies*, Number: 32, pp. 513-525.
- KAYA, Ahmet. vdğr (2012), "Üniversite Öğrencilerinin Anne-Baba Tutumlarının Problem Çözme Becerilerine, Sosyal Kaygı Düzeylerine ve Akademik Başarılarına Etkisi", *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fak. Dergisi*, S.18 ss. 208-225.
- KAYA, Canten (2003), *Evlilikte Mutluluğun Sırları*, Renk Yay., Manisa.
- KAYA, Mevlüt. (1996), "Ailede Anne-Baba Tutumlarının Çocuğun Kişilik ve Benlik Gelişimindeki Rolü", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, cilt.8, S.12, ss. 193-204.
- KHAN, Vassilis-Javed. Vdğr. (2006) "Intra-Family Communication Needs; How Can Awareness Systems Provide Support?", *Conference: Intelligent Environments*, ss. 2-6. (erişim adresi: https://www.researchgate.net/publication/224703614_Intra-family_communication_needs_How_can_awareness_systems_provide_support, 10.01.2016)
- KIRKPATRICK, Lee A. (2006), "Din Psikolojisinde Bağlanma Teorisi" (Mustafa Koç, Çev.), *Bilimname: Düşünce Platformu*, cilt.4, S.10, ss. 133-172.
- KOERNER, Ascan F. & FITZPATRICK, Mary Anne. (2006), "Family Conflict Communication", ss.159-183. (erişim adresi: [http://www.comm.umn.edu/~akoerner/My%20pubs/Koerner&Fitzpatrick_\(Conflict_HB\).pdf](http://www.comm.umn.edu/~akoerner/My%20pubs/Koerner&Fitzpatrick_(Conflict_HB).pdf), 10.01.2016)

- KRAUT, Robert. & vdğr. (1999), "Information and Communication: Alternative Uses of the Internet in Households", *Information Systems Research*, vol.10, No.4, ss. 287-303.
- LYE, Diane N. (1996), "Adult Child-Parent Relationships", *Annual Review of Sociology*, S.22, ss. 79-102.
- MORGAN, Clifford T. (2009), *Psikolojiye Giriş* (Sibel Karakaş, Rükzan Eski, Çev.), Eğitim Kitabevi, Konya, 18.Baskı.
- NELSEN, Jane., LOTT, Lynn. & GLENN, Stephen. (2001), *Sınıfta Pozitif Disiplin* (M. Koyuncu, Çev.), Hayat Yayınları, İstanbul.
- ODABAŞI, Battal. (2013), "İlköğretim İkinci Kademe Öğrencilerinin Duygusal Zekâ Düzeylerinin Ana Baba Tutumları Açısından İncelenmesi", *Anadolu Journal of Educational Sciences Internationaly*, 3 (2), ss. 33-51.
- OGURLU, Üzeyir., YALIN, Hatun Sevgi. & YAVUZ BİRBEN, Fazilet. (2015), "Üstün Yetenekli Çocukların Mükemmeliyetçilik Özelliklerinin Aile Tutumu İle İlişkisi", *Turkish Studies*, cilt: 10 S.7, ss. 751-764.
- ÖZTÜRK, Sultan. (2006), *Aile İçi İletişimin Ergenin Duygusal Sağlığına Etkisi*, Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- SALEHI, Mahdieh. & vdğr. (2012), "The Relationship Between Family Communication Patterns and Internet Addiction", *International Journal of Psychology and Behavioral Research*, vol.1(1), ss. 27-31.
- SAYINER, Banu. Vdğr. (2005), "Lise Öğrencilerinde Ana Baba Tutumunun Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesi", *M.Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, S.21, ss.193-212.
- SELÇUK, Ziya. (2007), *Eğitim Psikolojisi*, Nobel Yayıncılık, İstanbul, 14. Baskı.
- SEZER, Özcan. (2010), "Ergenlerin Kendilik Algılarının Anne Baba Tutumları Ve Bazı Faktörlerle İlişkisi", *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, cilt.7, S.1, ss. 1-19.
- SHIM, Young Soo. (2006), *The Impact of the Internet on Teenagers' Face-to-Face Communication*, (erişim adresi: <http://www.globalmediajournal.com/open-access/the-impact-of-the-internet-on-teenagers-facetoface-communication.pdf>. 10.01.2016)
- TATLILIOĞLU, Kasım. (2014), "Üniversite Öğrencilerinin Karar Vermede Öz-Saygı Düzeyleri İle Karar Verme Stilleri Arasındaki İlişkinin Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi", *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl. 2, S.1, ss. 150-170.
- TAYLOR, Shelley E., PEPLAU, Letitia Anne. & SEARS, David O. (2007), *Sosyal Psikoloji* (Ali Dönmez, Çev.), İmge Kitabevi, Ankara, 1. Baskı.
- TOPSES, Gürsen. (2003), *Gelişim ve Öğrenme Psikolojisi*, Nobel Yayınları, Ankara.
- TOPUKSAL, Demet. (2011), *İlköğretim İkinci Kademe Öğrencilerinin Duygusal Zekâ Düzeylerinin Ana Baba Tutumları Açısından İncelenmesi*, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adana.
- UYANIK BALAT, Gülden. (2007), "İlköğretime Başlayan Çocukların Anne Babalarının Çocuk Yetiştirme Tutumlarının Okul Öncesi Eğitimden Yararlanma Düzeylerine Göre İncelenmesi", *Eğitim ve Bilim*, cilt.32, S.143, ss. 89-99.
- YAVUZER, Haluk. (1986), *Anne Baba Çocuk*, Remzi Kitabevi, İstanbul.